

НАТЯК ЯК ОБ'ЄКТ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Олена БЄЛОЗЬОРОВА (Харків, Україна)

Стаття присвячена комплексному аналізу специфіки репрезентації концепту ANDEUTUNG у сучасному німецькомовному дискурсі. Виявляються і описуються способи дискурсивної реалізації цього концепту, змістові ознаки концепту ANDEUTUNG в німецькій концептосфері.

Ключові слова: *концепт, дискурс, натяк, імпліцитний, мовленнєвий акт, вербалізація, експлікація, тактика.*

The article focuses on complex analysis of representation of concept ANDEUTUNG in modern German discourse. The paper deals with ways of discursive realization of this concept and semantic features of the concept ANDEUTUNG in German concept sphere.

Key words: *concept, discourse, hint, implicit, speech act, verbalization, explication, tactics.*

Дослідження функціонування мовних явищ, які передбачають інтендоване передавання мовцем імпліцитних смислів у мовленні, належить до найактуальніших проблем сучасного лінгвістичного пошуку. Феномен натякання, який дотепер потрапляв у фокус уваги лінгвістів як алюзія [14; 16; 18], мовленнєвий акт [6] або дискурсивна стратегія [15], в річищі когнітивно-дискурсивної парадигми сучасної мовознавчої думки позиціонується як імпліцитний мовленнєвий акт, який визначається як дискурсивно-мовленнєва взаємодія мовця і адресата, у ході якої ними конструюється інтендована імпліцитна пропозиція – натяк [1]. Новітній когнітивно-дискурсивний ракурс розгляду феномену натякання обумовлює актуальність аналізу його когнітивної природи, дослідження репрезентації цього концепту у сучасному німецькомовному дискурсі.

Мета статті полягає у визначенні імені концепту НАТЯК у німецькій мові, встановленні способів дискурсивної реалізації цього концепту, виявленні його змістових ознак у німецькій концептосфері. Об'єктом дослідження

постають дискурсивні фрагменти, в яких реалізується натяк, що досліджуються на предмет встановлення його когнітивно-семантичної специфіки. Матеріал дослідження склали фрагменти діалогів, що ілюструють мовленнєві акти натякання, з творів художньої літератури німецькомовних авторів кінця ХХ – початку ХХІ століття, а також релевантні дефініції авторитетних словників.

Натяк як об'єкт концептуального аналізу вартий уваги вже тому, що термін «концепт» деякі лінгвісти пояснюють за допомогою слова «натяк»: «Концепти виникають в свідомості людини не тільки як натяки на можливі значення, а і як відгуки на попередній мовний досвід людини в цілому» [9: 5].

Поняття «концепт» є основною категорією когнітивної лінгвістики [13: 23]. В процесі становлення когнітивного підходу до вивчення мови, тобто «такого підходу, при якому робиться спроба дослідити всі явища та процеси, одиниці та категорії, що вивчаються, за їх зв'язком з іншими когнітивними процесами – зі сприйняттям та пам'яттю людини, її уявою та емоціями, мисленням» [8: 9], поняття концепту тлумачилось науковцями по-різному. Від досить нечіткої дефініції С.А.Аскольдова «концепт є уявним утворенням, яке заміщає нам в процесі мислення невизначену безліч предметів одного й того ж роду» [цит. за 9: 4], поняття концепту набуло більш конкретного визначення в працях О.С. Кубрякової [7], З.Д. Попової і І.А. Стерніна [11], С.О. Жаботинської [4] та ін. За О.С. Кубряковою **концепт** – це «термін, який слугує поясненню одиниць ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, що відбиває знання та досвід людини; оперативна змістова одиниця **пам'яті**, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), всієї картини світу, що її відбито в людській психіці. Поняття концепту відповідає уявленню про ті смисли, що ними оперує людина в процесах мислення та які відбивають зміст досвіду й знання, зміст всієї людської діяльності і процесів пізнання світу у вигляді певних «квантів» знання» [7: 90, виділено в оригіналі]. Таким чином, виявляється можливим за допомогою здобутків концептуального аналізу

з'ясувати специфіку репрезентації концепту НАТЯК у сучасному німецькомовному дискурсі.

Оскільки концептуальні характеристики виявляються через значення мовних одиниць, що репрезентують даний концепт, їх словникові тлумачення, мовні контексти [2: 31], було проведене дослідження, насамперед, всіх доступних мовних засобів репрезентації концепту НАТЯК в системі мови та мовлення на матеріалі сучасної німецької мови. В результаті проведеного аналізу фрагментів німецькомовного дискурсу нами було встановлено, що в німецькій мові концепт НАТЯК репрезентований лексемами *Anspielung*, *Andeutung*, *anspielen*, *andeuten*, *Deut*, *Fingerzeig*, *Hinweis*, *Wink*, *Zeichen*, *Anzüglichkeit*, *Gestichel*, *Häkelei*, *Hieb*, *Stichelei*, а також словосполученнями *sich in Anspielungen ergehen*, *auf jdn./etw. Andeutung machen*, *andeutende Bemerkungen*, *in Andeutungen reden*, *sich in Andeutungen ergehen*, *eine Andeutung über etw. machen*, *eine Andeutung über etw. fallen lassen*, *andeutungsweise sprechen*, *abzielen auf*, *antippen*, *hinweisen*, *meinen*, *mitteilen*, *durchblicken lassen*, *anklingen lassen*, *etw. bedeuten*, *etw. sagen*, *etwas zu verstehen geben*, *einen Hinweis geben*, *einen Wink geben*, *andeuten*, *ankündigen*, *zeigen*, що знайшло підтвердження також і під час порівняльного аналізу дефініцій авторитетних словників [24; 26].

Незважаючи на абсолютну синонімію лексем *Andeuten*, *Andeutung* і *Anspielen*, *Anspielung*, на якій наголошують синонімічні словники [23; 27], аналіз дискурсивної реалізації концепту НАТЯК виявив між ними певні відмінності, що підтверджується також у працях лінгвістів – носіїв німецької мови: «*Andeuten*, *Andeutung* і *Anspielen*, *Anspielung* не можуть заміщати один одного: *Er deutete an, er sei zu einem Kompromiss bereit* суперечить *Er spielte damit auf eine längst vergangene Affäre an*. Аномальними були б речення *Er spielte darauf an, dass er zu einem Kompromiss bereit sei* і *Er deutete damit eine längst vergangene Affäre an*. *Die Andeutung* відрізняється від *die Anspielung* через те, що *die Andeutung* надає інформацію, вводить щось нове в розмову. *Die Anspielung* не надає ніякої іншої інформації, крім тієї (яка звісно може бути

новою для співрозмовника), що людина, яка натякає, також знає про щось. Факт, на який натякується, повинен бути відомим адресату, його ніколи не вводять вперше» [16: 409].

Аналіз контекстуального використання зазначених лексем підтверджує зазначені відмінності:

„Warum nicht? Wir vermuten, dass sich Hagen Pläne von diesem Bunkergang beschafft hatte. Wir wissen, dass der Bruch gründlich, von langer Hand geplant worden ist, und wir haben Hagens Leiche im Innenhof der Post gefunden, erschlagen in der Nacht, in der die Bank und das Juwelergeschäft ausgeräumt wurden“. +> *Du hast Hagen erschlagen.*

„Soll das...was wollen Sie damit andeuten? Dass etwa ich...?“

(Bieber H.: Kaiserhof, S.219)

В цьому дискурсивному фрагменті факт, на який натякується, не був раніше відомий адресату, адже тут мовець висловлює за допомогою мовленнєвого акту натякання припущення, що адресат брав участь у пограбуванні, а також, що він вбив одного з організаторів пограбування, але мовець помиляється, і ця інформація є новою для адресата.

На відміну від цієї «невідомості» факту, на який натякується, в наступній ситуації натякання особа, яка фігурує в натяку, є відомою обом співрозмовникам, адресат знає її, адже це його син, а мовець знає про наявність сина у адресата і тому навмисно непрямо залучає його у свій натяк:

„Es gibt wirksamere Mittel, ihn zum Reden zu bringen“.

+> Wir töten seinen Sohn.

„Das ist unfair von Ihnen, Murad!“ sagte Yonatan böse. „Er spielt auf meinen Sohn an“.

(H. Konsalik: Liebe auf dem Pulverfass, S.135-136)

Лексеми *Anspielung* і *anspielen*, виходячи з контексту висловлень, дійсно передбачають знання про певну відому річ, на відміну від *Andeutung* та *andeuten*.

З огляду на ці відмінності, принциповим для нас є визначення лексеми, що слугуватиме ім'ям концепту. В нашому дослідженні ми свідомо обираємо

лексему ANDEUTUNG, досліджуючи засоби об'єктивації цього концепту в сучасній німецькій мові. Це зумовлено наступними причинами:

1) по-перше, незважаючи на згадану синонімію *Anspielung* і *Andeutung*, у довідковій літературі значення «натякати» йде першим для лексеми *andemen*, але лише другим для *anspielen*, порівняємо:

anspielen 1. (Sport) (den Ball, die Scheibe) jmdm. zuspielen 2. (Sport, Spiel) das Spiel beginnen; die erste Karte ausspielen. 3. versteckt hinweisen: auf die Vorgänge, auf sein Alter anspielen 4. sich im Spiel gegen jmdn., etw. zu behaupten suchen.

andemen 1. a) vorsichtig, durch einen leisen Hinweis, eine Bemerkung o.Ä. durchblicken lassen, zu verstehen geben: einen Wunsch, ein Vorhaben vorsichtig a., b) ahnen lassen, ankündigen c) etw. nur skizzenhaft, nur in wenigen Grundzügen o.Ä. darstellen, nicht ausführen [22].

2) по-друге, лексему *Andeutung* ми вважаємо більш влучною, ніж *Anspielung*, завдяки факту спільнокореневості з лексемами *bedeuten*, *Bedeutung*, *deuten*, що має суттєве значення для нашого дослідження, адже названі лексеми свідчать про тісний зв'язок феномену натяку з когнітивними процесами людини, що знаходить відображення також у довіднику Ф. Дорнзейффа [21], де ми спостерігаємо, що натяк як *Andeutung* відносять до таких тематичних груп, як мислення; знак, повідомлення, мова; суспільство та громада (*Das Denken*; *Zeichen*, *Mitteilung*, *Sprache*; *Gesellschaft und Gemeinschaft*), а також до їх підгруп, позначених словами двозначний, припущення, повідомлення, значення, трон, осудження, несхвалення, глузування, можливо (*zweideutig*, *Vermutung*, *Mitteilung*, *Bedeutung*, *Tropus*, *Tadel*, *Missbilligung*, *Spott*, *wahrscheinlich*).

3) по-третє, лексема ANDEUTUNG обрана нами для того, щоб провести чітку межу між специфікою нашого дослідження феномену натякання і німецькою лінгвістичною традицією вивчення названого явища як стилістичного прийому алюзії, яка користується лексемою *die Anspielung* [18; 19].

Аналіз фразеологічних та ідіоматичних словників виявив, що концепт ANDEUTUNG може бути репрезентований також через такі ідіоми:

ein Wink mit dem Zaunpfahl – прозорий натяк

j-m. einen Wink mit dem Zaunpfahl geben – прозоро натякати

j-m. einen leisen Wink geben – злегка, обережно натякнути [20; 25].

В тлумачному словнику німецької мови знаходимо таке пояснення виразу *ein Wink mit dem Zaunpfahl* – (scherzh.) *indirekter, aber sehr deutlicher Hinweis; überaus deutliche Anspielung* [22]. Там само знаходимо словосполучення *geheimnisvolle, dunkle Anspielungen; eine persönliche, freche Anspielung; zweideutige Anspielungen nicht verstehen, absichtlich überhören; einen Wunsch, ein Vorhaben vorsichtig andeuten*.

Отже, аналіз дискурсивної реалізації концепту ANDEUTUNG і словникових тлумачень дає змогу виявити змістові ознаки концепту ANDEUTUNG в німецькій концептосфері.

Натяк постає як:

- певна пропозиція, що не передається буквально, тобто імпліцитна пропозиція;
- певна пропозиція, що є завуальованою з певною метою;
- певна прихована пропозиція, що може бути легкою для впізнання чи вимагати додаткових зусиль з боку адресата.

Інакше кажучи, концепт ANDEUTUNG характеризується:

- пропозиційністю (це є пропозиція),
- імпліцитністю (ця пропозиція є імпліцитною),
- інтендованістю (ця імпліцитна пропозиція є інтендованою).

Таким чином, натяк, виходячи з аналізу словникових дефініцій, є продуктом розумових операцій людини.

Концепту ANDEUTUNG притаманні специфічні дискурсивні властивості. Специфіка його дискурсивної реалізації полягає у тому, що зазначені лексеми, за допомогою яких цей концепт реалізується у мові, в мовленнєвому акті натякання не виражаються перформативно-експліцитно суб'єктом натякання (порівн.: принцип «іллокутивного самогубства» [3]).

Експлікація цього концепту в дискурсі можлива у таких випадках:

- з боку об'єкта натякання, тобто адресата мовленнєвого акту (МА) натякання, який в реагуючих МА може перепитувати, коментувати попередні МА суб'єкта натякання, або у спілкуванні з третіми особами згадує про натяк;
- з боку третіх осіб, які коментують або передають мовленнєві дії суб'єкта й об'єкта натякання;
- в авторських ремарках, де прямо називаються дії комунікантів, у тому числі і натякання;
- з боку мовця у випадку опису ним своїх попередніх дій – такі МА кваліфікуються не як імпліцитні МА натякання, а як метакомунікативні МА.

Наявність у реактивних репліках адресата, в МА третіх осіб, в авторських ремарках або в описі мовцем його комунікативних дій лексем *Andeutung*, *Anspielung*, *andeuten*, *anspielen* дозволяє нам говорити, що у свідомості комунікантів присутня певна одиниця, яка вербалізується цими лексемами. Однак, реалізуючи МА натякання, мовець не може перформативно вербалізувати згадані лексеми, адже «дієслова типу *poхвалятися*, *докоряти*, *натякати*, *погрожувати*, *осадити*, *зрізати* відзначаються нездатністю перформативного використання, однак вони можуть використовуватись для передавання висловлень третьої особи» [17]. Дійсно, використання таких дієслів означає «іллокутивне самогубство» мовця в розумінні З.Вендлера [3]. Реалізація імпліцитного мовленнєвого акту і тактики натякання не дозволяє мовцю перформативне використання названих одиниць мови *Andeutung*, *andeuten*, *Anspielung*, *anspielen* тощо. Однак це не може свідчити про відсутність у свідомості мовця концепту ANDEUTUNG, навпаки, «єдиним доступом до аналізу концепту для лінгвіста є одиниця мови, що репрезентує цей концепт у дискурсі» [10: 12].

Зазначимо, що концепт ANDEUTUNG репрезентований у дискурсі не тільки лексемами, а й тактикою натякання. Мовець свідомо обирає тактику натякання для реалізації конкретних дискурсивних стратегій.

З огляду на той факт, що «сьогодні не існує жодної теорії, що чітко визначає структуру концепту» [13: 49], тому що «зміст концепту постійно збагачується, а його обсяг зростає завдяки новим концептуальним характеристикам» [2: 30], вивчаючи концепт ANDEUTUNG, доцільним є виділення базового шару концепту – певний чуттєвий образ, який є одиницею універсального предметного коду, що кодує даний концепт для розумових операцій, – і вторинних шарів концепту, які можуть різнитися за рівнем абстракції, та протиставлення цих шарів. Таким чином, виявляється, що концепт має «багатокомпонентну й багатшарову структуру, яка може бути виявлена через аналіз мовних засобів її репрезентацій» [13: 50]. Базовий шар концепту деякі дослідники називають «ядром» концепту, що складається з конкретно-образних характеристик, які є результатом чуттєвого сприйняття світу, його буденного пізнання [2: 29]. До нього належать також когнітивні шари, що відображають розвиток концепту, його відношення до інших концептів. Шари концептуальних ознак, що створюють периферію концепту, збільшують обсяг концепту, однак вони є дифузійними, не є сталими, їх розташування індивідуально і залежить від умов формування концепту у кожної людини [13: 50-51].

Названі можливості експлікації натяку у дискурсі полегшують дослідникові завдання ідентифікації ситуацій натякання. Тож ми в результаті аналізу художніх текстів дійшли висновку, що ключовими лексемами-репрезентантами концепту ANDEUTUNG в німецькій мові виступають лексеми *die Andeutung, andeuten i die Anspielung, anspielen*. Цими лексемами концепт маніфестується в мовленні, тобто за допомогою даних одиниць здійснюється базова вербалізація концепту.

Ядро концепту ANDEUTUNG відбиває семантика ключових лексем: прихована вказівка (*versteckter Hinweis*). Диференційними ознаками зазначеного концепту виступають наступні ознаки: непрямий характер повідомлення і вмотивованість. Ядро поля концепту ANDEUTUNG становлять лексеми *die Anspielung, anspielen, die Andeutung, andeuten*; до найближчої

периферії концепту належать лексеми *abzielen auf, hinweisen, Hinweis, durchblicken lassen, zu verstehen geben, antippen, meinen, ein Wink, ein Wink mit dem Zaunpfahl, Zeichen*.

Дальню периферію концепту ANDEUTUNG становлять лексеми *Anzüglichkeit, Gestichel, Häkelei, Hieb, Stichelei, drohen*.

Підсумовуючи, зауважимо, що, звичайно, не можна навести всі варіанти, що виникають при мовленнєвому використанні словникових номінацій концепту ANDEUTUNG в німецькій мові, оскільки зміст концепту не є до кінця вичерпаним. Кожне слово репрезентує лише частину концептуальних характеристик, що мають значення для комунікації [2: 35]. Очевидно, що «весь концепт в усім багатстві свого змісту теоретично не може бути виражений тільки сукупністю засобів мови, кожен з яких розкриває лише його частину» [12: 16]. Це зумовлено тим фактом, що пізнання є індивідуальним, так само як і формування самого концепту. Засоби його репрезентації є також індивідуальними і в наслідок цього настільки численними, що їх майже неможливо зафіксувати та проаналізувати [2: 35].

Таким чином, ми дійшли висновку, що концепт ANDEUTUNG як одиниця свідомості, що має ознаки пропозиційності, імпліцитності й інтендованості, реалізується у діалогічному німецькомовному дискурсі у вигляді імпліцитного мовленнєвого акту і тактики натякання. Ознака пропозиційності спричиняє реалізацію натяку у вигляді імпліцитної пропозиції – імплікатури. Ознака імпліцитності унеможливорює перформативну експлікацію концепту ANDEUTUNG мовцем в імпліцитному мовленнєвому акті натякання. Ознака інтендованості зумовлює перлокутивний характер дискурсивної реалізації цього концепту. Ім'ям концепту НАТЯК у німецькій мові слугує лексема ANDEUTUNG. Ядро поля концепту ANDEUTUNG становлять лексеми *die Anspielung, anspielen, die Andeutung, andeuten*. Найближча периферія концепту подана лексемами *abzielen auf, hinweisen, Hinweis, durchblicken lassen, zu verstehen geben, antippen, meinen, ein Wink, ein Wink mit dem Zaunpfahl, Zeichen*. До дальньої периферії концепту ANDEUTUNG належать лексеми *Anzüglichkeit,*

Gestichel, Häkelei, Hieb, Stichelei, drohen. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у розкритті специфіки когнітивного сценарію натякання.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Белозьорова О.М. Дискурсивні властивості мовленнєвого акту натякання (на матеріалі сучасної німецької мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови / О.М. Белозьорова / ХНУ імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2007. – 20 с.
2. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика/Н.Н.Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ, 2001. – 123 с.
3. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство/З.Вендлер // Новое в зарубежной лингвистике. – 1985. – Вып. 16. – С. 238-250.
4. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов /С.А. Жаботинская // Вісник Черкаського Університету. Серія: Філологічні науки. – Черкаси. – 1999. – Вип. 11. – С. 12-25.
5. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс /В.И. Карасик. – Москва: ИТДГК «Гнозис», 2004. – 390 с.
6. Кобозева И.М. Об одном способе косвенного информирования / И.М Кобозева, Н.И. Лауфер // Известия АН СССР. Сер. лит.ин.яз. – 1988. – Т. 47. – № 5. – С. 462-471.
7. Кубрякова Е.С. (ред.) Краткий словарь когнитивных терминов (Е.С.Кубрякова, В.З.Демьянков, Ю.Г.Панкрац, Л.Г.Лузина) / Е.С. Кобозева. – М.: Фил. ф-т МТУ им. М.В.Ломоносова, 1997. – 245 с.
8. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира/ Е.С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
9. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка/Д.С. Лихачев // Изв.АН. Сер. Лит. и яз. – 1993. – Т.52. – №1.– С.2-9.
10. Мартинюк А.П. Концепт у дискурсивній парадигмі / А.П. Мартинюк // Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна. – 2006. – №725. – С.9-12.

11. Попова З.Д. Понятие «концепт» в лингвистических исследованиях/ З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 2000. – 30 с.
12. Попова З.Д. Язык и национальная картина мира/ З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: «Истоки», 2003. – 59 с.
13. Рудакова А.В. Когнитология и когнитивная лингвистика/ А.В. Рудакова. – Воронеж: ВГАУ, 2002. – 78 с.
14. Тютенко А.А. Структура і функції алюзії в пресі Німеччини, Австрії та Швейцарії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 – германські мови / А.А. Тютенко / ХНУ імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2000. – 20 с.
15. Хвощевський Р.В. Натяк як мовленнєва стратегія (на матеріалі суч. фр. мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 / Р.В. Хвощевський / КНУ ім. Т.Г.Шевченка. – Київ, 2002. – 20 с.
16. Römer R. Die Anspielung im Sprechakt / R.Römer // Muttersprache. – 1977. – 87. – S. 396-412.
17. Wierzbicka A. Lingua mentalis /A. Wierzbicka. – Sydney etc.: Acad. Press, 1980. – 367 p.
18. Wilss W. Anspielungen. Zur Manifestation von Kreativität und Routine in der Sprachverwendung/ W.Wilss. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1989. – 238 S.
19. Wirth U. Zwischen Zeichen und Hypothese: Für eine abduktive Wende in der Sprachphilosophie /U.Wirth// Die Welt als Zeichen und Hypothese (Hrsg. von U. Wirth) – Frankfurt a. M.: Suhrkamp, 1979. – S.133-157.

ДОВІДКОВА ЛІТЕРАТУРА

20. Немецко-русский фразеологический словарь / [укл. Бинович Л.Є]. – М.: Госуд. изд-во иностр. и нац. словарей, 1956. – 904 с.
21. Dornseiff F. Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen, 7. unveränd. Aufl./ F.Dornseiff. – Berlin; New York: Walter de Gruyter, 1970. – 922 S.
22. Duden Deutsches Universalwörterbuch / [hrsg. und bearb. vom Wissenschaftlichen Rat und den Mitarbeitern der Dudenredaktion. [Red.

- Bearb.: Matthias Wermke...]]. – 3., völlig neu bearb. und erw. Aufl. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverl., 1996. – 1816 S.
23. Das Krüger Lexikon der Synonyme / [hrsg. von Erich und Hildegard Bulitta]. – Frankfurt am M.: Fischer Verlag GmbH, 1993. – 1005 S.
24. Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch-Russisch. 1. Band. – Berlin, München: Langenscheidt KG, 1997. – 1076 S.
25. Pons Deutsche Idiomatik. Die deutschen Redewendungen im Kontext / [hrsg. von Prof. Dr. Hans Schemann]/ – 1. Aufl. – Stuttgart; Dresden: Ernst Klett Verlag für Wissen und Bildung, 1993. – 1037 S.
26. Ukrainisch-deutsches Wörterbuch / [bearb. V. Zeno Kuzela und Jaroslaw Rudnyckyj. Unter Mitw. von S. Iwanyzkyj u. K.H. Meyer]. – 3. Aufl. – Wiesbaden: Harrasowitz, 1987. – 1499 S.
27. Wörterbuch der Synonyme und Antonyme / [hrsg. von Erich und Hildegard Bulitta]. – Frankfurt am M.: Fischer, 1994. – 795 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bieber H. Kaiserhof. – Dortmund: GRAFIT, 1996. – 260 S.
2. Konsalik H. Liebe auf dem Pulverfaß. – Bayreuth: Goldmann, 1991. – 190 S.